

Bilge Burhanettin Gülcü

<https://orcid.org/0000-0001-9654-443X>

Expert Teacher, Ministry of National Education, Master's Student, Hasan Kalyoncu University, Faculty of Law, Public Law, Turkey, bilgeburhanettingulcu@gmail.com

Atf Künyesi | Citation Info

Gülcü, B. B. (2024). Descartes'ın Bilgi Felsefesi. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 11 (1), 101-118.

Descartes'ın Bilgi Felsefesi

Öz

Orta Çağ Felsefesi'ni ve akademik düşünceyi reddeden düşünceler geleneğini tanımlayan Bilgi Felsefesi, saf aklın ürünü olması anlamında özerktir. Orta Çağ Felsefesi'nde akıl, inanca; felsefe, teolojiye hizmet ettiğinden Descartes çevresindeki filozoflar, teolojinin etkisini ortadan kaldıran XVII. yüzyıl felsefi geleneğinin temellerini attılar. Bu bağlamda bu felsefe anlayışının temsilcileri, kendilerinden önceki Tanrı merkezli dünya görüşünden ziyade insan merkezli bir dünya görüşü ve temelde öznenin olduğu bir dünya görüşü geliştirmişlerdir. Zira Bilgi Felsefesi'nde özne, insan perspektifinde odak noktasıdır. Descartes, modern felsefenin kurucusu olarak kabul edilir. Modern felsefe; XVII. yüzyılda Rönesans fikirleriyle oluşmaya başlamış, Fransız Rene Descartes ve İngiliz Francis Bacon ile tamamen özdeşleşmiştir. Aydınlanma Felsefesi'nin öncüsü, Batı medeniyetinin hâkim anlayışı olduğu için önemli bir konuma sahiptir. Modern felsefenin neden bu kadar önemli olduğunu anlamak için bu yeni felsefenin ilk temsilcilerini anlamak gerekir. Çalışmanın omurgasını oluşturan "Descartes Felsefesi'nin Amacı" ile "Yöntemi Kullanmada Bilgi Edinme Yetileri" çeşitli paradigmlar ışığında içerik çözümlemesine tabi tutularak yerli ve yabancı kaynaklara atfta bulunularak incelenmiştir. Bu makalenin ana amacı akıl ile bilginin kaynağını belirleyen ve bütün soruları akıl ile cevaplandırılan Descartes'ın Bilgi Felsefesi anlayışını açıklamak olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Descartes, Bilgi Felsefesi, Matematiksel Yöntem, Tanrı, Kartezyen

Descartes' Philosophy of Knowledge

Abstract

The Philosophy of Knowledge, which defines the tradition of thought that rejected medieval philosophy and academic thought, is autonomous in the sense that it is the product of pure reason. Since reason served faith and philosophy served theology in medieval philosophy, the philosophers

around Descartes laid the foundations of the seventeenth-century philosophical tradition that eliminated the influence of theology. In this context, the representatives of this philosophical approach developed a human-centred worldview and a worldview based on the subject rather than the God-centred worldview that preceded them. In the Philosophy of Knowledge, the subject is the focal point in the human perspective. Descartes is considered the founder of modern philosophy. Modern philosophy began to be formed in the 17th century with the ideas of the Renaissance and was completely identified with the French Rene Descartes and the English Francis Bacon. The pioneer of the Enlightenment Philosophy has an important position as it is the dominant understanding of Western civilisation. In order to understand why modern philosophy is so important, it is necessary to understand the first representatives of this new philosophy. "The Purpose of Descartes' Philosophy" and "The Powers of Acquiring Knowledge in Using the Method", which constitute the backbone of the study, are analysed in the light of various paradigms by content analysis and by referring to domestic and foreign sources. The main purpose of this article is to explain Descartes' understanding of the philosophy of knowledge, which determines the source of knowledge with reason and answers all questions with reason.

Keywords: Descartes, Philosophy of Knowledge, Mathematical Method, God, Cartesian

Giriş

Hegel, felsefe tarihi üzerine verdiği derslerinde Descartes'tan uzun ve tehlikeli bir yolculuktan sonra ulaşılan bir aday olarak bahseder: "Fırtınalı denizlerde uzun bir yolculuktan sonra burada evdeyiz, diyebiliriz. O zaman bir denizci gibi görünen kıyıları selamlamalısın". Descartes ile modern kültür, modern felsefi fikirler gerçekten de bizi bugün bulunduğumuz yere getiren uzun ve zorlu bir yolculuğun ardından ortaya çıkmaya başlar (Hegel, 1896, s. 217).

Bazı önemli fikirler ve felsefe tarihindeki etkileri, kendisini diğerlerinden ayırır ve sonraki düşünmeye yön verir. Bunlardan biri Descartes'ın bilgi, şüphe ve metodolojisidir. Felsefesinin başına şüpheyi koyarak yeni bir bilgi anlayışı getirmiştir. Descartes'ın yaklaşımı metodolojik sorulara dayanmaktadır ve onun ortaya çıkan yeni bilgi anlayışı, sonraki düşünürleri üzerinde büyük bir etkiye sahipti. Bu nedenle, modern felsefe ve bilim anlayışımız elbette tamamen rasyoneldir. Güvenilir bilgi elde etmek için bilimsel bir yöntem aracı olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Rene Descartes epistemolojiyi bir bilim olarak görmektedir; Kartezyen felsefenin merkezi ve modern felsefi gelenek içinde yer alan epistemoloji, ışığı karanlığa nasıl getireceğinize dair bilginizi ve anlayışınızı değerlendirmeye başlamadan önce bununla nasıl başa çıkılacağına dair bazı felsefi arka planlarını anlatmaya çalışmıştır. Çünkü hem Antik hem de Orta Çağ Felsefesi'nin temel sorun alanı varoluş sorunu olsa da dahası her iki

dönemin düşünürleri dolaylı olarak bilgiyi bir varoluş yeri olarak ele aldılar, araştırılıp analiz etmişlerdir.

Descartes; bilgiye yönelik olarak şöyle der: Bilginin tek kaynağı akıldır, öte yandan, bilginin altında yatan bilgi, 'a priori', birkaç a priori temel kavramdan biridir. Cümlelerin doğruluğu duyuşsal aktiviteden bağımsız olarak ortaya çıkar. Buradan çıkardığını iddia ettiği rasyonalist görüşü savunmuştur. Rasyonelliğine bakılırsa köktendinci bir yaklaşıma da sahiptir. Çünkü Descartes'a göre bazı inançlarımızın 'açık' tır. Yani bu inançların doğruluğu, akıl yürüterek hemen kesin olarak anlaşılır. Descartes, inançları, zihne sunmuş ve onu bir bilgi kaynağı olarak kabul etmiştir. Seyahat ettiği sonsuz alan ve felsefesinde kullandığı sistematik sorgulama ve bilginin açıklığını ayırt etme gibi saf akla dayalı standartlara göre bilginin kaynağı olarak gördüğü akıldır. Aynı zamanda bilgimizin sınırlarını belirleyen kavramlara da bakılmalıdır.

I. Descartes'te Yöntem

A. Descartes Felsefesi'nin Amacı

Descartes'ın yaşadığı dönem; bir yandan Orta Çağ'dan itibaren gelen teleolojik ve skolâstik düşüncenin bir yandan da bilimsel dünya görüşü ve mekanik bir anlayışın hüküm sürdüğü, birbirine zıt iki bilgi biçiminin tüm iddialarını şüpheci hale getiren yoğun bir şüphecilik çağıdır (Cevizci, 2001). Descartes'ın, başta epistemoloji olmak üzere, eski / yeni inanç ve görüşler arasındaki mücadeleye katılması mevcut felsefi anlayışın seyri üzerinde büyük yankı yarattı ve hâkim felsefi düşünce sistemi temelden değişti. Descartes'ın ana düşmanı academicilik değil zamanının bu şüpheciliğiydi. Descartes, kendi zamanına kadar doğru ve güvenilir olduğuna inanılan tüm bilgileri yeniden inceledi ve sonunda yanlış olduğunu anlayınca kendisine öğretilen tüm bilgileri aldı ve hatta sorgulamaya başladı. Ama bu şüphe, kendisinin de söylediği gibi yerleşik şüpheden çok farklıydı. Descartes'a göre bilgiye erişmenin bir yolu olarak şüphe, hakikat ve kesinlik kullanılır. Bu sayede mutlak ve sarsılmaz bir ilkeye ulaşılır, sağlam bir temel inşa edilir ve nihayet kesinlikle sağlam bir paradigma ortaya çıkar (Weber, 1998).

Descartes'ın her şeyden önce bir matematikçi olduğu unutulmamalıdır. Böyleyken Descartes; felsefesinin geliştirilmiş matematik olmasını istiyor. Zira amacı, matematiksel yöntemleri felsefe aracılığıyla evrensel bilime uygulamaktır (Copleston, 1997). Yani Descartes'ın matematiğin temel kurallarını felsefeye uygulayarak "*matematiksel bir model aracılığıyla sistematik bir felsefe*" kurduğu söylenebilir (Hacıoğlu, 1996, s.29). Dolayısıyla Descartes'ın metafiziği, genel felsefenin yalnızca bir parçası değil aynı zamanda köküdür. O;

felsefeye; maddenin nasıl çalıştığını inceleyen fiziği de dâhil etmiştir. Metafizik kökler, fiziğin dallarını oluşturur. Özellikle bu üç dal; mekanik, tıp ve fen dallarıdır.

Bazılarına göre felsefe yararsız bilgi gibidir. Felsefenin ortaya çıkış nedeni, yalnızca kök olan metafizikle ilgilenmesi ve en yüksek merteye olan ahlâka yükselememesidir. Meyve, ağacın tepesinde olduğu gibi felsefenin meyvesi de sonunda onun pratik uygulaması haline gelen ahlâkta ortaya çıkar. Köksüz ağaç olmayacağı gibi ahlak felsefesinin gelişmesi için de metafizik ve fizik gereklidir (Erişirgil, 2006). Kartezyen felsefenin iki temel ilkesi vardır: "*bütünlük*" ve "*mutlak doğruluk*". Bütünlük, neyi bilebileceğinizi bilmek; "*mutlak gerçek*" ise bu şeyleri "*tam olarak*" bilmek anlamına gelir. Bu yüzden Descartes en iyisidir. Kartezyen; önemli bir konu, kapsamlı ve yanılmaz bir bilgi sistemidir.

B. Yöntemi Kullanmada Bilgi Edinme Yetileri

1. Anlama, Duyular, Hayal Gücü ve Bellek

Descartes'a göre iki tür bilgi edinimi vardır: Özne ve nesne. Ama buradaki asıl sorun şu: Özne, nesne hakkında edindiği bilginin kesinliğini nasıl sağlar? Bildiğinin güvenli olduğundan nasıl emin olabilir? Mutlak, "*kesin bilgi*" nasıl elde edilebilir? Edinmek için hangi bilgi araçlarına ihtiyaç vardır? Descartes'a göre bu soruları yanıtlamak için dört bilişsel yeteneğimiz vardır. "*Anlamak (Madrique), Hayal Gücü, Duyum ve Hafıza*". "*Anlamak*", sağlam sonuçlara yani güvenilir bilgilere yol açar. İnsanın bunu elde etmek için kendisinden başka hiçbir şeye ihtiyacı yoktur. "*Hissetme*" algısı ne kadar çok çalışırsa, "*Anlama*" da o kadar iyi olur. Anlama; "*Akı*" kadar yetenekli değildir, doğrudan bilgi elde edemezler, Bilgi materyallerini işleme yetenekleri, iyi işlev görmezlerse yarardan çok zarar verebilir. "*Anlama*" yanlış kararlar vermeye çekebilirler. Oysa doğrunun ve yanlışın ana kaynağı akıldır. "*Ben*" yapısının temelini yalnızca "*anlama, anlayış*" belirler. İnsan, kendini "*Anlamadan*" hayal edemez. İnsanı "*Ben*" yapan "*Anlayış*", diğer yeteneklerin eksikliğinden dolayı kusurludur ama yok olmaz. Düşünmek elbette sadece "*Anlamak*" ile olan bir şey değildir; düşünmek, duyularla rüya görmeyi de içerir (Descartes, 2013). Timuçin'e göre bu saf anlayışla en iyi düşünen "*Ben*"dir. Aslında bu iki yeteneğe -Duyu ve Hayal Gücü- ihtiyaç yoktur. Gerçeği tanımak ancak "*Anlayış*" ile mümkündür. Diğerleri işine yardım eder veya engel olur (Timuçin, 2000).

Descartes'a göre insanlar gerçeği iki şekilde öğrenirler: Deney ve tümdengelim. Ancak deneyler genellikle yanıltıcıdır. Bu sebeple mümkün olduğu kadar hatalar, kötü sonuçlardan değil deneyimlerin gereğince değerlendirilmeden yapılan temelsiz yargılardan kaynaklanır. Peki, bu hatalardan nasıl kurtuluruz? İşte burada matematik devreye giriyor. Descartes'a göre

aritmetik ve geometri, deneylerin şüpheli görünebileceği varsayımlarından bağımsız olarak saf ve basit konularla ilgilenen ve tamamen rasyonel olan tek bilim dalıdır. Netice de varılan sonuçlardan oluşur. Bu nedenle matematik, tüm bilimlerin en basit ve en açık olanıdır. Sonuç olarak matematik bizi gerçeğe götüren doğru yoldur. Araştırma, matematiksel ve geometrik ispat kesinliği olmayan konulara değinmemelidir.

Descartes'ın matematiği bir yöntem olarak kullanma arzusunun sebebi, matematiksel akıl yürütmenin gözleme veya deneye bağlı olmamasıdır. Matematiğin tümdengelim ve dedüksiyon yöntemleriyle ulaşılan sonuçların geçerliliği veya geçersizliği, bu sonuçları test etmek için deneysel yöntemlerin kullanılmasına gerek kalmadan yalnızca akıl tarafından belirlenir. Bu aynı zamanda matematiğin temel doğruları için de geçerlidir. 2 artı 2'nin 4'e eşit olup olmadığı deney veya gözlemlerle değil sadece ezbere bilinir. Matematik ve mantık, Descartes'ın öne sürdüğü gibi yalnızca düşünme yeteneğine bağlıdır (Cevizci, 2010). Matematik ve mantıksal akıl yürütmedeki bu özelliklere dayanarak Descartes, insan zihninin matematikte nasıl çalıştığını inceledi. Bu araştırma ona, insan anlayışında hata korkusu olmadan şeyleri bilmemizi sağlayan iki temel güç olduğunu gösterdi. *"...zihnimizin bizi hata korkusu olmadan bir şeyleri bilmeye götüren sadece iki işlevi vardır: sezgi ve akıl yürütme."* (Descartes, 1999, s.14). Sezgi; tamamen zihinsel bir faaliyet anlamına gelir, bu çok açık ve kesin bir fikri görüştür (Copleston, 1997). Başka bir deyişle sezgi, dikkatli ve açık bir zihinle oluşturulmuş sadece ruhun nuruyla doğan bir kavramdır. Bu yüzden herkes bu entelektüel sezgiden bahsediyor. Varlığımız ile üçgeni sadece üç çizgiden ibaret düşünebilirsiniz. Sezgi sayesinde sınırlı bakış açısı ve düşünceden ziyade daha nice olgular görebilir.

Aklın ikinci gücü henüz yenidir ve sezginin bildiği apaçık gerçeklerden farklıdır. Gerçeği türetmemizi ve böylece bilgimizi artırmamızı sağlayan matematik ve tümdengelimdir. Matematik, Descartes'a insan zihninin belirli şeyleri açık ve belirgin bir şekilde kavradığını (sezgi) gösterdi. Ayrıca insan akli, bildiği bazı doğrulardan uzaklaşabilir ve düzenli bir şekilde (apriori) ilerleyerek bu doğrulardan henüz bilmediği başka doğrular türetebilir. Böylece bazı gerçekleri sezgisel olarak açık ve doğrudan kavrayabiliriz. Tümdengelimde, bu hakikatlerden yola çıkarak sürekli ve kesintisiz bir zihinsel süreçten hareketle bir gerçeğe daha varıyoruz: Descartes'a göre bunlar bizi bilgiye götürmenin en kesin iki yoludur. Ancak matematik ve tümdengelim; doğru bilgiye ulaşma yöntemleri olmakla birlikte Descartes'ın yöntem olarak benimsediği esas yöntemler değildir. Çünkü sezgi ve muhakeme kuralı değildir. Bu yöntem esas olarak bu iki zihinsel gücün doğru kullanımına yönelik kurallardan oluşmaktadır (Copleston, 1997).

Descartes'a göre şüphecilik en büyük hatası işitsel bilgiyi aşmamaktır. Bu noktada durup daha saf bilgiye güvenmedikçe şüphe etmeye mahkûmuz. Aksine, Descartes duyuşal bilgileri (geçici toprak ve kum) eleştirir ve bunun yerine anlaşılır bilgiye (taş ve kil) güvenmeye çalışır. Bu nedenle şüphelerinin üstesinden geldi ve yönteme “*metodolojik şüpheler*” adını verdi (Lacombe, 1943). Dolayısıyla bilginin kesinliği, kendinden şüphe duyma ile şüphecinin güvensizliğini birbirinden ayırır. Bir arayış içerisinde olan Descartes, önce şüpheye yer bırakmayacak her şeyi bir kenara attı. Bu, sağlıklı elmaları bir kutu elmadan ayırmak gibidir. Bunların bir kısmı çürümüş, bir kısmı ise sağlam. Hepsini gözden geçirin ve tembel olanları izole edin. Bu yüzden kendisi hakkında şüphe duyabileceği her şeyi bir kenara bıraktı ve zihnini tüm inançlardan arındırmaya çalıştı (Magee, 2008). Descartes, kendisi için kesinlikle güvenli ve sorgulanamaz olan fikirlerle tartıştı. Açıkça yanlış ve onaylamaması gerektiğini söylese bile bazen her birinden şüphelenmek için nedenler bularak hepsinden kurtulabileceğimizi düşünür.

Descartes sahip olduğu tüm bilgileri üç başlık altında toplar çünkü her inancı ve bilgiyi, ayrı ayrı ele almak ve değerlendirmek hiç bitmeyen bir çabadır. “*Basit özellikler*” bilgisi, “*duyuşal verilere dayalı bilgi*” ve üçüncü olarak “*matematiksel düşünme yöntemler*”(Cevizci, 2001, s. 112). Descartes’ın Metafizik Üzerine Düşünceleri’nde rasyonel bilgiyi eleştirir: Yani uzaktan bize kare bir kule yuvarlak görünebileceğini söyleyerek dış duyumunu eleştirmek ancak bazen belirli uzuvları olmayan kişiler, bu uzuvlara sahipmiş gibi davranırlar. Bunu hissettiklerini ve içsel duyuşlarımızın bizi kolayca yanıltabileceğini söylüyorlar. Eleştirerek güvenilebileceğini düşünmüyorum.

C. Descartes ve Bilgi

1. Ustalaşan Bilgi

Descartes; fiziksel dünyanın nesnelere ötesini, çevresinde gördüğü insanları, diğer varlıkları, kendi varlığı olan Tanrı’yı ve nihayetinde matematiksel bilginin varlığını hedefleyerek aradığı tam gerçeği veya ilk prensibi bulmaktadır.

Descartes temel fikrini şu şekilde bulmuştur: “*Cogito Ergo Sum*”. Latince “*Düşünüyorum öyleyse varım*” anlamına gelir. Genellikle “*Cogito*” olarak adlandırılan bu ifade, onun ilk temeliydi. Descartes’ın konuyla ilgili temel düşüncelerini ise şu şekilde aktarabiliriz: “*...Fakat hemen bundan sonra böylece her şeyin yanlış olduğunu düşünmeye çalıştığım sırada bunu düşünen "ben" in zorunlu olarak bir şey olması gerektiğini fark ettim. Ve şu; 'Düşünüyorum, öyleyse varım' hakikatinin, şüphecilerin tüm aşırı varsayımlarıyla sarsılmayacak kadar sağlam ve güvenli olduğunu gözlemleyerek bu hakikati, aradığım*

felsefenin ilk ilkesi olarak tereddütsüz şekilde kabul etmeye karar verdim.” (Descartes, 1947, s. 127). Bu şüphenin sonu Descartes'ın düşüncesindedir. Descartes'ın düşünme faaliyeti içinde gerçekleştirdiği refleksiyondur. Descartes'ın da belirttiği gibi *“kötü cin beni istediği zaman yanılabilir fakat beni şu noktada, yani var olmadığım zaman düşünmekte olduğuma inanmamı sağlamak noktasında hiçbir zaman yanılmamı sağlamaz. Yanlış bir düşünceye sahipsem eğer bu, her şeye rağmen bir düşüncedir, öyleyse düşünmekte olduğum hususu doğrudur.”* (Magee, 2008, s. 75). Zorunlu olarak var olan benlik; Descartes, beden ve zihinden oluşur. Bütün varlığı değil sadece ruhudur. Felsefesinin temelidir. Zihin hemen içeriğinin farkına varır, içinde görüldüğü zihindir ve temel doğası düşüncedir. Bu yüzden o *“Şüpheli ediyorum, yani düşünüyorum, o halde varım.”* (Cevizci, 2001, s. 118-119). Böylece Descartes, canlı bir iç gözlem yoluyla varlığını kanıtlamıştır. *“Ben varım”* ama ne kadar? *“Düşündüğüm sürece”* varlık, düşüncedir. *“Var olmasaydık, şüphe edemezdik; bu ise, edindiğimiz ilk doğru bilgidir.”* (Descartes, 1984, s. 194). Descartes'a göre "düşünüyorum öyleyse varım" bir *“ilk ilke”*dir. Cümlelerin her iki kısmı da sezginin bir ürünüdür. Cogito'nun *“so”* (ergo) biçiminde başlayan ikinci bölümün bu sözden dolayı spekülasyon olduğunu kabul ederek Cogito'nun *“ilk ilkeler”* olmadığını söylemek, tüm sistem anlamına gelir. Cogito bu nedenle sezgi tarafından kavranan ilk gerekli ilkedir. Cogito'nun kendisi yalnızca Kartezyen felsefenin ilk ilkesi değil aynı zamanda bize hakikatin ölçütlerini de verir. Bu *“birinci ilke”* açık ve nettir. *“Yani açık ve seçik olarak algıladığım her şey doğrudur.”* (Descartes, 2013, s. 34-63). Cogito bu nedenle bir sonuç değil Kartezyen felsefenin bir hareketidir. Bir bakış açısı, hiçbir şüpheye yer bırakmayacak şekilde açık, net bir varoluş algısıdır. Cogito, varoluş hakkında bir yargıdır. Bu nedenle Cogito artık şüphe değil Descartes'ı şüphenin uzun ve dolambaçlı yolunun sonuna getiren bir kesinlik, bir gerçek, sarsılmaz bir ilk ilkeydi. Daha önce bahsedildiği gibi Descartes, bütün bir bilgi gövdesini inşa etmek için sabit bir pivotun gerekli olduğunu savundu (Descartes, 2005, s. 16). Tüm felsefesini üzerine inşa ettiği bu sabit nokta Cogito'dur.

Cogito ile Descartes, benliğin kendi varlığını kabul eder. Bu yön, felsefede yeni bir konu temelli bilgi anlayışını somutlaştırır. Aynı zamanda onu modern felsefenin kurucusu yapan bir rol modelidir. Descartes ve felsefe, varoluş düzenini (ordo essendi) anlamaktan bilgi düzenine (ordo cognoscendi) doğru değişir. Bu yeni yaklaşım, özne ile başlar ve özne-nesne karşıtlığıyla önce kişinin, sonra nesnenin bilgisini kazanmaya çalışır. Bu, Descartes'ın *“düşünen benlik”*ten koca bir dünya inşa etme projesidir. Ama bu *“ben”* önümüzdeki birkaç yüzyılda modern felsefede göreceğimiz *“aşkın ben”* (transcendental ego) değildir. Günlük konuşmalarda duyduğumuz yüz ifadeleri de bana ait değil. Bu *“ben”*; düşünce dışında kalan,

kişinin zihni, özne "*ben*"dir (Copleston, 1997, s. 97). Bu yönüyle bilginin ve felsefenin çıkış noktasını nesneden özneye kaydıran Descartes, geleneksel felsefe anlayışını reddetmiştir. Geleneği yıkan bir felsefenin ilk adımını bu sayede atmıştır. Aynı zamanda şüphe duymadığımız Cogito bir açıklama yapabilmek için bu ifadelerin doğruluğunu bilmeliyiz. Aksi takdirde çıkarılan sonuçlar yanılabilir. Konuyu açmak için bir örnek vermek gerekirse önümdeki tabloyu gördüğümünden hiç şüphem yok. Ancak bundan, deneyimlerime bakılmaksızın var olan tablo benim dışımda, kendi deneyimimden bağımsız bir dünya olduğu sonucu çıkmaz. Bilincimin dolaysız içeriklerinin ne olduğundan her zaman eminim ama onlardan başka herhangi bir şey hakkındaki akıl yürütmemin geçerli olduğundan asla emin olamam (Magee, 2008).

D. "Ben" Bilincinden Sonsuz Cevher Tanrı'ya

Tanrı'nın ve dış dünyanın varlığının farkına varan Descartes, Tanrı'nın varlığını kanıtlamaya devam etmiştir. Aslında, tüm bilgi ağacı Descartes tarafından yeniden inşa edilmiş, açık ve seçik olarak algıladığı bir ifadeyi oluşturmak ve tamamlamak istemiştir. Tanrı vardır ve Descartes, onu kabul etmemesi için kandırılmıştır. Bu nedenle dolandırıcı olmadığını kanıtlaması gerekiyor.

Cogito düşüncelerinin "*Tanrı*"ya ilişkin bize neler verdiğini özetleyelim;

1. "*Bizi yutmak ve yok etmekle tehdit eden büyük şüpheyi ilk uyandıran oydu. Bu nedenle, yeni girişimimiz için mutlak ve inkâr edilemez bir başlangıç noktasıdır, varoluş gerçeğidir.*
2. *Gelecekteki girişimlerde yaygın olarak kullanılacak bir örnek olarak açık, net bir sezgi gibi. Bundan sonra her fikir, her yeni sezgi doğru olmalı. Aynı netlik ve özgünlük niteliklerini sergilemelidir.*
3. *Son olarak, Cogito fikri bizi ruh ve bedenden ayırır. Bağımsız olarak anlamak ve kanıtlamaya hazır olmaya hazırlar.*"(Lacombe, 1943, s. 51).

Tanrı'nın varlığı konusunda öne sürdüğü ilk delil "*nedensellik*"tir. Bu kanıt ampirik olduğundan sonradan "*kanıt*" olarak kabul edilebilir. Karakuş'a göre "*Ampirik bilgi teorisi özne ile nesne arasına uzlaşmayı temsil eder.*" (Karakuş, 2021, s. 218-225). İkincisi, "*kozmojik kanıt*" olarak bilinir ve aynı zamanda "*a posteriori*" bir kanıt olarak da görülebilir. Descartes, kendisinin düşüncenin özü olduğunu varsayar. Descartes'ın son argümanına "*ontolojik kanıt*" denir ve diğerlerinden farklı olarak a priori sunulur. Descartes orada nesnelere nedenlere değil doğrudan içimizdeki Tanrı fikrinden kaynaklanır. Bu onun doğasıyla ilgilidir (Lacombe, 1943, s. 57-60).

Descartes sonunda üç farklı kanıtla Tanrı'nın varlığını kanıtlamıştır. Özü bağlamında mutlak iyiliğe vurgu yapar. Tanrı'nın varlığını ispat ve şüphe sürecinde ima ettiğinin aksine Tanrı'nın hileli bir varlık olmadığını belirterek ulaşır. Descartes bunun için basit mantık ve ilahî üstünlüğü kullandı. Tanrı; fevkalade mükemmel bir varlıktır. Bu durumda, Tanrı kesinlikle aldatmayacaktır.

Descartes, adaletsizliğin insanın kendi özgür iradesinden kaynaklandığını savunmuştur. Ona göre muhakeme, zihnin iki kapasitesine dayanmaktadır: “Anlamak” ve “irade”. Anlamak, edinme yeteneğidir; irade ise seçme yeteneğidir. İnsanoğlu olayları “aydınlanma” ile anlar. Descartes'a göre her iki yetenek de insanlara Tanrı tarafından verilmiştir. Bununla ancak anlamak, mümkün olan her şeyi düşünmemekten ibarettir. Bu bağlamda anlamak; sonlu ve sınırlıdır ancak irade, asla sınırlı değildir. Descartes'a göre hakkında yeterince bilgi sahibi olmadığımız şeyleri yargılarız. Bazen yanılırız. Ama net bir şekilde kavrayabildiğimiz şeyler hakkındaki yargılar verdiğimiz zaman yanlış yapmayız. Yani hata “anlamak”tan gelir hatta anlamaktan değil “arzu”dan gelir. Onaylama veya reddetme kapasitemizde vardır. Bu kapasite, Tanrı için olduğu kadar bizim için de mükemmeldir. “Anlayış”ın kendisine verdiği fikirler arasından seçim yapan odur. Hata, onaylama veya reddetme gücüne sahip olan özgür iradenin kötüye kullanılmasından kaynaklanır.

“O halde benim yanlışlarım nereden kaynaklanıyor? Sadece şundan kaynaklanabilir: İrademin alanı, aklın alanından daha geniş olduğu için onu aynı şekilde sınırlandıramıyorum tam tersine anlamadığım konulara da yayıyorum. İrade bu konulara bitaraf olduğu için de kolayca doğru ve iyi olandan sapabiliyor ve bu yüzden ben aldanıp günah işliyorum.”
“...Genel olarak aldanmamıza sebep olan şey daha çok, yargımızı sunduğumuz şeyin, henüz tam bir bilgisini edinmeden, karar vermemizdir.” (Descartes, 2010, s. 71).

Descartes “açıklık” ve “berraklık” konusunda bir sonuca varmaktadır. Bir kısır döngüye düşmekle eleştirilmiştir. Yani bir yandan Tanrı Cogito'nun varlığı ise Tanrı'nın varlığına bağlı kılınmıştır. Bu soru, Descartes'ın Tanrı'nın varlığına ilişkin kanıtındandır. Çünkü bilimsel bilginin potansiyelini ortaya koymayı amaçlar. Mükemmel bir Tanrı varsa hâliyle Tanrı'nın bana verdiği zihinsel yetenekler doğası gereği kusurlu değildir. Elbette zaman zaman hatalar yapabilirim ancak bu hatalar Tanrı'nın yeteneklerini bilinçli olarak kullanmamamdan kaynaklanmaktadır. Çoğu kez bir teklif hakkında hızlı karar veririm ve farkında olmasam bile teklifi kabul ederim. Fakat sadece kendimizi net bir şekilde görebilsek, sınır koyabilirsek hatalardan kaçınabileceğinizden emin olabilirsiniz (Cottingham, 2002).

Descartes bazı ifadelerin çok şeffaf ve kendi kendine yeterli olduğunu görmüştür. Argüman, apaçık olduklarıdır ve bu nedenle şüpheye yer yoktur. Cottingham ise düşününce öne sürdüğü şeyin aşırı olarak adlandırılabilceğini savunuyor. Şüphe olasılığının pek yerinde olmadığına işaret ederek bunu eleştiriyor. Descartes, yöneticilere derinden şüpheyle yaklaşıyor ve bu durumu açıklığa kavuşturuyordu. Descartes, Tanrı'nın varlığının yanıltıcı olmadığına dair bu şüpheyi netleştirir. İçeri girmesine izin verir vermez, şüphelerini uzaklaştırdı. Ancak burada İlahî Huzur'un tezahür süreci bir dolaşım sorunu ortaya çıkarır. Çünkü dolaşım, insan zihninin işleyişine duyulan güveni içerir. Bu ifade ile Descartes, insan bilgisinin mutlak kesinliğini verecektir. Köktendinci yaklaşımdan geri çekilmiş, denilebilir. Yani bu ifadeden sonra epistemik korumalarımız *"harici olarak geçerli"* değildir. Kişinin arzuladığı tüm kesinliği sağlayan şey, bilginin savunulmasıdır. Böylece netlik ve netlik hikâyesi sona eriyor. Nasıl doğru ve yanlış davranılır? Hatalardan nasıl kaçınılır? Doğruya nasıl ulaşılır? Bu soruları Descartes şöyle açıklar: *"...Böylece bugün artık bir daha yanlışla düşmemek için kaçınmam lazım olan şeyleri değil fakat aynı zamanda doğrunun bilgisine erişmem için ne yapmam gerektiğini de öğrenmiş bulunuyorum. Eğer dikkatimi mükemmel şekilde anladığım şeyler üzerine yeterli derecede verirsem ve bu şeyleri bana karanlık ve karmaşık gelen tüm öteki şeylerden ayırt edersem, şüphesiz yanlışla düşmekten kurtulacak ve doğrunun bilgisine ulaşabileceğim."* (Descartes, 1947, s. 131). Descartes'ın dünyada olan veya olabilecek her şeyin nasıl olduğuna dair öyküsünde ilk ilkesi; *"Bunlar, ruhumuzda var olan bazı gerçeklerdir. O, tohumdan başka bir kaynak değildir."* (Descartes, 1947, s. 77). Hâlbuki benzer şekilde, *Felsefenin İlkeleri* şunları belirtir: Aklımızı bir kenara koyuyoruz ve sadece kullanıyoruz. Doğa (Tanrı) tarafından oraya konuldu (Descartes, 1984, s. 224). Bu alıntılardan, Descartes'a göre Tanrı, insanın kalbine pek çok şey vermiştir. Doğuştan gelen bir düşünceye sahip, açık ve anlaşılır olan her şey bu kategoriye girer. Aynı zamanda Descartes için tüm bilimsel bilgiler bu fikirlerin ışığında kavranabilir (Copleston, 1997). Bu yönü, Descartes'ı hem rasyonel hem de a priori bilgiyi ve bu tür düşünmenin zihinde doğuştan olduğunu kabul eden bir apriori filozof yapar. Doğuştan gelen düşünce, duyuşal deneyimden gelemez. Duyusal verilerden gelen bilgi, doğuştan gelen düşüncenin oluşumunu tetikleyen tek koşuldur. Zihin, deneyim üzerine kendi potansiyelinden doğuştan gelen düşünceler üretir. Bu bağlamda *"doğuştan düşünme"*, hem deneyimin ürettiği *"dışsal düşünme"*den hem de hayal gücüyle üretilen *"yapay düşünme"*den açık ve eksiksiz bir şekilde ayrılmaktadır. Bu düşünceler, zihnin içsel potansiyelini gerçekleştirmesine örneklerdir. Doğuştan fikirler teorisi, yalnızca Kartezyen metafizik anlayışıyla ilgilidir. Bu bağlamda *"fizik"*i anlamak önemlidir.

Açık ve kesin “*basit doğa*” fikrimiz, fizikteki evrensel ve kesin ilkeler hakkındaki bilgimiz de doğuştandır. Bu nedenle bu düşünceler evrensel değildir ve yalnızca ayrıntılar sağlar. Duyusal deneyimden türetilemezler.

E. Tanrı’dan Maddi Şeylerin Bilgisine

1. Maddi Şeylerin Özleri

Şimdiye kadar Descartes bizimle iki varoluşsal önermeyi paylaşıyor: “*Ben varım*” ve “*Tanrı vardır*”. Tanrı vardır, sözünün doğruluğuna bizi inandırır ama açıkça gördüğümüz her şey olasılıklar âlemine aittir. Bu bizim, demek yaratıldıklarını bilmeden Tanrı tarafından yaratılmış olabilme ihtimalini içerir. Öyleyse şimdi bulunduğumuz yer, Tanrı’nın varlığını ve dolayısıyla bilincimin dışında bir dünyanın mümkün olduğunu kanıtladı. Bilincimin dışında böyle bir dünya olduğuna göre bu dünyada gerçek ve güvenli bilgi de mevcuttur. Şimdi zaten sahip olduğumuz bu kata geri dönelim. Başka hangi düşünce ve inançları açıkça ortaya koyabilirsiniz? Bu bağlamda Descartes maddeyi var olmadan önce ele alır. Aklınızdaki düşüncelerle çalışır. O, öncelikle matematiksel gerçekle ilgilenir. Geometrik şekiller ve sayılar söz konusu olduğunda fiziksel bir varlık yoktur. İçerdiklerini belirtmeden açıkça algıladığımız düşüncelerin doğruluğunu ifade eder (Cevizci, 2001).

Boşluğu genişlik, uzunluk ve derinlik olarak net bir şekilde hayal edin. Neler yapabileceğinizi gösterir. Bir kümenin parçaları da sürekli sayılabilir. Bu parçalara atfedilebilecek pek çok boyut, durum, şekil ve hareket de bu edimlerin bir parçasıdır. Ayrıca süresini açıkça ifade eden bir zaman fikrim var. Netlik ve berraklık sadece sahip olduğum uzayın, sayının, şeklin, hareketin ve zamanın doğası değil aynı zamanda onlar hakkındaki düşüncelerimin çoğudur. Descartes bu fikirleri daha yakından inceler: “*Ben bir düşünürüm.*” Bu fikirler yerden çıkmış bir fikir değil, içinizdeki bir fikirdir.

2. Maddi Şeylerin Varlığı

Maddenin, fiziksel bedeninin varlığı hakkında ne söyleyebiliriz? Çeşitli fikirlerin matematiksel hakikatinin ötesinde, şeyler hakkında böyle bir bilgiye sahip olabilir miyiz? Kendimizden başka dünyanın gerçekten var olup olmadığını bilebilir miyiz? Descartes, bu konuda, maddenin mahiyeti hakkında söylediklerini devam ettirerek şöyle demiştir: “*...Şimdi iş maddi şeylerin var olup olmadığını araştırmaya kaldı. Ben artık bu şeylerin en azından var olabileceğini biliyorum çünkü bunlar saf matematiğin alanına girmekteler ve bu yüzden ben de bunları açık ve seçik bir şekilde anlamlandırıyorum.*” (Descartes, 2013, s. 151-153). Şimdi, bu fikri biraz daha ileri götürürsek şunu söyleyebiliriz: Burada Descartes dış dünyadadır. Açık ve belirgin bir fiziksel varoluş kavramı, yalnızca matematiksel

kavramlardır. Descartes'ın bu durumu ölçülebilir bir niteliğe bağlayarak açıkladığını görüyoruz. Nesnenin açıkça verildiği ve belli bir düşünce ile düşünürken akla sadece cismin şekli gelir. Konum, hacim gibi bilgilere sahip olduğumuz halde tüm bildiğimiz, açık, net, kesindir. İşlev üzerine düşünceler... Bu düşünceler bize onun düşüncelerini anlatıyor (Cevizci, 2010). Ancak hem dışsal hem de insanî maddi varoluş fikri, şayet bu maddi dünyanın var olduğuna inanmaya yönelik doğal bir eğilim söz konusuysa düşüncenin nedeni insanın kendisi, Tanrı ya da dışarının kendisidir.

Dünyanın maddi varlıkları, kendileri olabilir. İlk seçeneğe göre maddi dünyanın varlığı fikri, insanın kendisi tarafından yaratılmış olabilir. Bu durumda hayal ettiğimiz maddi şeyler gerçekte yoktur. Diğer taraftan Descartes'a göre insanlar istedikleri deneyimi yaratma gücüne sahiptir. Yani maddenin varlığı insanın kendisinden gelemez. İkinci olasılıkta, Tanrı bu maddi şeyler değildir fakat bizim maddi şeylerimiz onlarla ilişkilidir. Fikirler size sonradan da gelebilir. Yalnız Descartes'a göre Tanrı böyle bir olasılığı yaratabilmiş olsa bile bu olasılık da reddedilir. Bu nedenle, yalnızca bir seçenek kalır. İnsan zihninin maddi dünyasında eşyanın var olduğu fikri, maddi varoluşun kendisinden gelmektedir.

3. Maddi Şeylerin Nitelikleri

Descartes'a göre biz nesnelere oldukları gibi algılayamayız. Ama aklımızın düzenine ve yapısına göre şeylerden çıkan bir gerçek vardır. Bununla beraber belki bu şeyler tamamıyla duyularla idrak ettiğimiz gibi değildir zira duyuların bu idraki birçok şeyler hakkında pek karanlık ve karışıktır. Fakat hiç olmazsa, bu idrakte açık ve seçik olarak kavradığımız şeylerin, yani umumi olarak teorik geometrinin konusuna giren bütün şeylerin gerçekten onda bulduklarını kabul etmek lazımdır (Timuçin, 2000). Descartes'a göre bir nesne hakkında bilgi edinmek; nesneye yönelik ölçülebilir, geometriye indirgenebilecek çizgiler elde etmek demektir. Burada Descartes, maddenin birincil ve ikincil özelliklerini birbirinden ayırır. Descartes'a göre, maddi varlıkların birincil yüklemi uzaydır. “... *odada genişliği ve derinliği maddenin doğasını oluşturur.*” (Descartes, 1984, s. 59). Bunlar, maddi bir nesnenin maddi olabilmesi için sahip olması gereken niteliklerdir. Bu niteliklere sahip biri olan madde yani her (boşluk) kaplama özelliğine sahip maddeler iyi bahşedilir ve bilinir hale gelir. “*Malzeme (özellik), ağırlık, sertlik, renk vb. Mesele sadece alan yaratmak değil.*” (Descartes, 1984, s. 224). Bu nedenle birincil nitelikler, ikincil nitelikler kadar duyularımızdan etkilenir. Bu durumda birincil nitelikler kesinlikle malzemedan ayrılamaz. Görünüşe göre ikincil nitelikler, maddenin bizde uyandırdığı hislerden başka bir şey değildir. Şu anda malzeme çeşitliliği ile ilgili bir sorun var gibi görünüyor. Descartes'ın dediği gibi maddenin yalnızca uzay olarak

geometrik anlayışı bize evrenin durağan bir resmini verir. Ancak hareketin bir fenomen olduğu ve incelenmesi gerektiği açıktır. Descartes burada yalnızca maddenin parçalarının hareketi denen dünyanın hareketiyle ilgilenir. Maddedeki tüm değişiklikler, onun parçalarının hareketine bağlıdır. Bu durumda sonuç, maddi dünyada ‘madde’ olarak kabul edilen bir maddedir. Bu, boşluk olduğu ve yanında hareket olduğu anlamına gelir. Şimdi daha önce dediğim gibi uzayın sadece geometrik kavramları, maddi varlıklardır. Bir düşünün, bu bize durağan bir evren vizyonu veriyor. Çünkü odanın kendisi hareket kavramını düşündürmez. Bu nedenle hareket zorunlu olarak maddi töze aittir. Bu nedenle, Descartes için hareket, maddi tözün bir kipi haline gelir. Hareketin sebepleri konusuna gelince Descartes burada Tanrısal bir aracılık düşüncesi geliştirir. Tanrı dünyadaki hareketin ilk nedenidir:

“Hareketin ilk nedeni Tanrı’dır. Ve O her zaman, evrende eşit sayıda bir hareketi saklı tutar. ...Tüm hareketleri oluşturan genel nedenle ilgilenildiğinde bu ilk nedenin Tanrı’dan başka bir şey olmadığı açıkça belirtilir. Tanrı başta, büyük gücüyle maddeyi hareket ve durgunlukla birlikte yarattı. Şimdi de başlangıçta maddi evrene koymuş hareket ve durgunluğu aynı miktarlarıyla beraber muhafaza eder. Buna ek olarak hareket sadece hareket eden maddenin bir kipidir. Ve her ne kadar hareket, hareket eden maddenin bölümlerinden bir kısmında bazen az bazen çok bulunsa da onda hiçbir zaman artıp eksilmeyen belli sayıda bir hareket bulunur.” (Descartes, 1984, s. 240).

Bu düşünce tarzı şüphesiz Descartes’inkiyle aynıdır. Metafiziğe dayanan bir felsefeyi tanımlamak için kullandığı fizikle tutarlıdır. Descartes daha sonra birinci hareket yasasını veya doğayı şu şekilde tanımlar: *“Hiçbir şey değişmediği sürece, her şey aynı kalır. Bu, doğanın ilk yasasıdır.”* Gövdenin her zaman kendi geometrik şekli vardır. Sabit bir nesne asla kendiliğinden hareket etmeye başlamaz ve hareket eden bir nesne değildir.

“İkinci yasa, hareket eden her cismin hareketini düz bir çizgide sürdürdüğünü söyler.” Maddenin hiçbir parçasını asla bükmezin. Çizmek değil doğru çizgiler üzerinde ilerlemek gerekir. Yön değiştirirken diğer nesnelere karşılaşmak mümkündür. Bu durumda cisim hareket ettiğinde birlikte hareket eden tüm maddelerden bir daire oluşur. Bununla beraber bir daire içinde hareket eden nesnelere, çizilen daireden uzaklaşma eğilimindedir. Bu kural öncekiyle aynı olup Tanrı’nın değişmez olmasına bağlıdır. Maddenin hareketi ise çok basit bir işlemle korunmaya dayalıdır. Descartes, bu yasayı açıkladığı gibi Tanrı’nın değişmezliği fikrini vurgular ancak daha sonra bu yasanın ampirik bir onayını da verir.

Üçüncü yasanın aynı zamanda hareketin korunumu yasası için bir açıklama olduğu ortaya çıktı. Yine Descartes, yasayı hem Tanrı’nın değişmezliği fikriyle hem de daha sonra

ampirik doğrulamayla tanımlar. Buna göre aynı hız ve büyüklükteki A ve B cisimleri çarpıştığında yavaşlamadan orijinal yönlerine dönerler. Biri diğerinden daha büyükse ve aynı hıza sahipse daha küçük olan kütle çarpma anında geriye doğru hareket edecektir. Birlikte daha küçük olana doğru hareket ederler. Kütleli varsa ve biri diğerinden daha hızlıysa daha hızlı, daha da hızlıdır. Yavaş olanın yarısını ver, yavaş olanın geldiği hızda o yönde hareket etmektedirler (Descartes, 2010).

Tüm bu doğa kanunlarının açıklanmasına dayalı olarak bir Tanrı anlayışı vardır. Fiziksel dünya hakkında bir fikir önerir. Böyle bir düşünceyle yapılan sofra, Tanrı dünyayı hareketli bir madde sistemi olarak yarattıktan sonra kendi kendine sürmesine izin vermek gibidir. Bu bakımdan Descartes ile çağdaş Fransız matematikçi ve filozof Blaise Pascal, Pensees'te (düşünceler) Descartes'ı şu şekilde eleştirmiştir:

“Descartes'ı asla bağışlayamam. O eğer isteseydi, bütün felsefesinde, Tanrı'yı bir yana bırakabilirdi. Ama o Tanrı'ya, kendisine dünyayı harekete geçirecek olan küçük bir dokunuş verdirtmenin ötesine geçemedi. Bundan sonra, artık ötesinde Tanrıya ihtiyacı bulunmaz.” (Pascal, 1956, s. 77).

F. Descartes Düalizmi

Descartes'a göre iki tür cevher vardır: sonlu ve sonsuz. ‘Cevher’in, ‘töz’ olduğu ortaya çıktı. Sonsuz töz, Tanrı'dır. Tanrı kendi içinde vardır. Yaratıcıdır. O, bir inceleme nesnesi değil bir düşünce nesnesidir. Bu iki varlıktan biri olan Tanrı, varlıktır. Sonlu madde ise orijinal madde olan Tanrı tarafından yaratılmıştır. Sonlu bir cevher/madde, iki farklı indirgenemez cevherden oluşur: Res cogitans ve res extensa (Güçlü, 2010). Bütün gerçeklik bu iki maddenin farklı şekillerde karşılaşmasından doğar. Burada kullanıldığı şekliyle Descartes varlıkları şöyle tanımlamıştır: *“Burada ilk önce zihin ile beden arasında büyük bir fark olduğu dikkatimi çekiyor, başka deyişle bedenin doğası gereği sonsuzca bölünebilir olduğu, buna karşın zihnin hiçbir şekilde bölünemez olduğudur. Çünkü hiç kuşkusuz zihni, yani salt düşünen bir varlık olarak kendimi göz önüne aldığımda, içimde herhangi bir parçayı ayırt edemediğimi, kendimin yekpare bir şey olduğunu, anlıyorum. Tüm zihnim, tüm bedenimle birleşmiş görünebilir ama ayağım, kolum ya da bedenimin herhangi bir uzvu kesilse bilirim ki zihnimden hiçbir şey eksilmez. İsteme, duyularla algılama, anlama ve benzeri yetiler zihnin bir parçası değildir, çünkü isteyen de, duyularla algılayan da, anlayan da bir ve aynı zihindir. Öte yandan bir bedeni olan ya da yer kaplayan bir şeyi zihinsel olarak parçalarına bölmeden düşünemem, bu yüzden de o şeyin bölünebileceğini anlarım. Bir tek bu*

bile bana zihnin bedenden tamamen ayrı olduğunu öğretir, şimdilik bu konuda başka nedenlerden haberdar olmasam bile.” (Descartes, 2013, s. 185-187).

Descartes'a göre insan, başka bir deyişle res extensaya sahiptir. Fiziksel dünyadaki maddi şeyler hakkında sadece açık ve bariz şeyleri bilebilir. Bu nedenle bizim için sadece maddenin matematiksel özellikleri yani evrenden, şekil, hareket ve sayı gibi birincil nitelikleri öğrenebilirsiniz. Öte yandan maddelerin renk, koku ve tat gibi ikincil özellikleri bu konuda net ve kesin bir fikre sahip olamayacağımız için doğruluklarından emin olamıyorum. Dış dünyaya aittir, dolayısıyla canlı veya cansızdır. Tek bildiğimiz, bu dünyayı yalnızca mekân ve hareket açısından ele aldığımızdır. Dünya, matematiksel fizikle sınırlıdır.

Sonuç

Saf akla dayalı modern felsefe anlayışına öncülük eden Descartes'ın yeni bilgi anlayışında '*yöntem*' ve '*açık ve öz bilgi*' konuları önemlidir ve bir odak noktası oluşturur. Gerçeklerden şüphe duymayan Descartes'a göre net ve doğru bilgi almak için ilk soru, metottur. Çünkü yapmanız gereken ilk şey, zihninizi doğru yöne yönlendiren kurallar ve yöntemler olmalıdır. Descartes'ın bu yöntemin ilk dalı matematikti. Çünkü O, öncelikle bir matematikçidir. Matematiğin metodolojik olarak göstermesi gerekenler; seyahat ettiği sonsuz alan ve felsefesinde kullandığı sistematik sorgulama ve bilginin açıklığını ayırt etme gibi saf akla dayalı standartlara göre bilginin kaynağı olarak gördüğü akıldır. Aynı zamanda bilginin sınırlarını belirleyen kavramlara da bakılmalıdır. Netlik, kesinlik ve sağlamlıktan çok etkilendim. Gördüğümüz net sonuçlar ve aksiyomların her ikisi de entelektüel sezgilerdir.

Tümdengelim yöntemlerini, kendimizi sorgulamanın bir yolu olarak kullanmanın yanı sıra basit ve açık ilkeleri bulabileceğini açıkladı. Dolayısıyla Kartezyen bilgi edinme yönteminin özü budur. Oluşturulan kurallar matematiksel kurallardır. Matematiğin temel kurallarını öğretip yöntemini felsefeye uygulayarak "*matematiksel modellerle sistematik analiz*" bir "*felsefe*" inşa etmek istedi. Descartes için bilgiye bakmak, şeylerin özü anlamına gelir. Bilgilerin arasındaki muazzam bağlantıları yakalamanın matematiksel bir yolu, onun algılama yönteminden çıkarılabilecek matematiksel bir sebep vardır. Açıklamasından, bütünde bulunan en basit özden çıkardığı kurallar ve diğer tüm unsurlarla olan ilişkinin açıklığa kavuşturulması, matematiksel terimlerle ifade edildi. Yani yöntem bu elemanlar arasındadır. İlişkileri ölçmenin ve karşılaştırmanın bir yoludur. Buna, doğa kanunlarını matematik dilinde okumak da diyebilirsiniz. Bu kurallara göre matematikte oluşturduğu yöneme, Descartes şüphe ekledi ve sıfırdan başlayarak tüm bilgi ağacını yeniden kurdu, dikmek istedi. Zamanına kadar haklı olduğuna inanılan bir adamdı. Güvendiği tüm bilgilerin

yanlış olduğunu anladı ve bu yüzden tüm bilgilerden şüphe duydu. Başka bir deyişle Descartes'a göre bilgi ve inanç, doğruluğu kanıtlanana kadar yanlış olarak kabul edilir ve bir şüphe yöntemi bırakmamının önemini vurgular. Ama sorunun kendisi iddia ettiği gibi kasıtlı sepsis şüphesinden çok farklıdır. Doğru ve özlü bilgi edinmenin bir yolu olarak şüphe kullanılmalıdır. Bu nedenle, şüphesi kendiliğinden bir şüphe değil kasıtlı bir düşüncedir. Hiçbir şeyi dışlamayan bir şüphe, metodolojik bir şüphedir. Ancak, böyle şüpheden sonra mutlak ve sarsılmaz bir ilkeye ulaşılır.

Descartes'ın tekbencilikten koptuğu çıkış noktası, "*Tanrı*" fikri olmuştur. Tanrı 'ın var olduğu ve aldatıcı olmadığı ispatlanmadıkça zihnindeki düşüncelerinin kaynağı olarak dış dünyadan yani maddeden bahseder. Bu nedenle Descartes kendinden şüphe duydu. Açık veya kesin olamayacak kadar güçlü olan bu bilgiyi edindikten sonra kendi varlığını kanıtladı. Hemen sonrasında "*ben*" düşünen bilinçten yayılan Tanrı'nın varlığını ve nihayetinde dış dünyanın varlığını kanıtlamak için yola çıktı. Bu bağlamda, Descartes'ın Tanrı'nın varlığına ilişkin ontolojik argümanı geçerlidir. Solipsizmden kaçınmak zorunlu hale gelir. Duyularımızın tanıklığına, sürekli "*kötü ruhlara*" aldanmayın. Merhametli bir Tanrı'nın kabul edeceğine güvenebiliriz.

Descartes, modern bilim ve felsefeyi anlamada öncüdür. Öte yandan Aristoteles'in felsefesinin, fiziğinin, mantığının ve hatta akademik düşüncesinin yukarıda bahsedilen temel ilkeleri köklü değişikliklere uğramaktadır. Artık ahlâki ve dinî manalarla dolu olan anlamlı düzenlerin aksine deney ve gözlem yoluyla keşfedilebilecek birçok oluşumsal ilişki vardır. Dolayısıyla evren organikdir. Artık bütün değildir ve matematiksel bir dille açıklanabilir. Bu bağlamda nesnelere arasında niteliksel ayrımlardan bahsetmek artık mümkün değildir. Gerçek öz, artık niceliksel bir dille tanımlanabilecek olandır. Cevher kavramı, yerini, matematiksel ve geometrik özelliklere sahip nesnelere anlaşılmaya bırakmıştır. Evren bile zaman içinde yerini değiştirir. Descartes, kusursuz bir makine gibi çalıştı ve geriye mekanik kuralların geçerli olduğu bir varlık bıraktı.

Bu yeni fiziksel dünya görüşünün en önemli kaynağı, Descartes'ın yeni bir düalist felsefedir. Descartes; fiziksel dünyayı açıklarken şeylerin doğasında bulunan "*uygunluk*" kavramının gömülü olduğu fizik teorisine karşı bunları yeni bir bilim anlayışı yani tamamen niceliksel ve matematiksel ölçümlere dayalı, ilahi ve potansiyel bir gücün söz konusu olmadığı, nesnelere belirlenmesinin yalnızca uzay (boşluk) ve hareketten ibaret olduğu matematiksel fizik olarak tanımlar. Başka bir deyişle, Descartes; felsefi bilim dünyasındaki

"kasıtlı nedensellik" terimini, "mekanik nedensellik" ile değiştirmek istemiştir. Bu nedenle fiziksel dünyada gördüğümüz nesnelere 'amaç' yüklemememiz gerektiğini açıklıyor.

Descartes, daha az genişletici olmakla yani uzayın işgal edilmesiyle ilgilidir. Sadece cansız nesnelere değil canlı organizmaların mekanik yasalara göre hareketleriyle de ilgilenir. İnsan merkezlik ve ondan önceki her şey, söylenerek açıklanabilir. İnsanlık açısından var gibi görünen özellikler ile sebebi ve amacı açıklayan bilim anlayışımıza son vermiştir. Başka bir deyişle Kartezyen bilgi anlayışı, Aristotelesçi skolâstik geleneğin özüdür. Anlayıştan kaynaklanan dürtüler ve kasıtlı nedenler onu felsefe ve bilim dünyasının dışına itti ve asla gelmedi. Kartezyen felsefenin bugün bizim için anlamının bu olduğuna inanıyoruz. Teolojiden uzaklaşıp doğaya yönelen bir felsefedir. Bu açıdan Descartes'ın tüm felsefesi, tam anlamıyla, bir bilim savunuculuğudur. Bu, düşüncenin özerkliğini kazanmak ve dünyayı fethetmek olarak anlaşılan bilimin savunulmasıdır. Aynı zamanda, matematik ve fiziğin biçimleriyle ilgilenen bir bilim adamı olarak felsefe de bir başka önemli temadır. Descartes, geleneksel metafizik ve fiziği değiştirerek ortaya çıkar. Önerdiği yeni bilgi ve yöntem anlayışı, aynı zamanda eski felsefe anlayışının da bir tahrifatıydı. Sonuç olarak şunları söyleyebiliriz: Descartes; nasıl ve neden, res extensa ve res cogitans, arasında bilginin kesinliğine olan sarsılmaz inancı Locke, Hume ve Kant gibi gördüğümüz açık ve mutlak ayrımlarla çağdaş dünya düşünürün habercisi gibi görünüyor.

Kaynaklar

Afşar, T. (1980). *Descartes Felsefesine Giriş*. Kuram Yayınları.

Afşar, T. (1972). *Descartes*. Kitaş Yayınları.

Cevizci, A. (2001). *17. Yüzyıl Felsefesi Tarihi*. Asa Yayınları.

Cevizci, A. (2002). *Felsefe Sözlüğü*. Paradigma Yayınları.

Cevizci, A. (2010). *Bilgi Felsefesi*. Say Yayınları.

Copleston (1997). *Frederick Descartes*. (Çev. A. Yardımlı). İdea Yayınevi.

Cottingham J. (2002). *Descartes Sözlüğü*. (Çev. A. Kovanlıkaya). Doruk Yayınları.

Descartes, R. (1991). Principles of Philosophy (PP), The Discourse on Method (DM) and Rules for the Direction of the Mind (RDM). *The Philosophical Writings of Descartes* içinde, vol. I, (trans. by J. Cottingham, R. Stoothoof, D. Murdoch), Cambridge University Press.

Descartes, R. (1999). *Aklın Yönetimi İçin Kurallar*. (Çev. M. Ökmen). Sosyal Yayınları.

Descartes, R. (2010). *Felsefenin İlkeleri*. (Çev. Mesut Akın). Say Yayınları.

Descartes, R. (2013). *Metafizik Üzerine Düşünceler*. (Çev. Ç. Dürüşken). Kabalcı Yayınları.

Descartes, R. (1947). *Metod Üzerine Konuşma*. (Çev. M. Karasan). Milli Eğitim Basımevi.

Descartes, R. (1984). Principles of Philosophy (PP). The Discourse on Method (DM) and Rules for the Direction of the Mind (RDM), *The Philosophical Writings of Descartes* içinde, vol. I, (trans. by J. Cottingham, R. Stoothoof, D. Murdoch). Cambridge University Press.

Durmuş, H. (1996). Descartes'da Matematizm ve Mathesis Universalis. *Descartes Sempozyumu'na sunulan bildiri*, s. 29-s.45. Erişirgil, M. E. (2006). *Descartes ve Kartezyenler*. Çizgi Kitabevi.

Güçlü, A. B. (2010). *Felsefe Sözlüğü*. Bilim ve Sanat Yayınları.

Hacıoğlu, D. (1996). Descartes'da Matematizm ve Mathesis Universalis. *Descartes Sempozyumu'na sunulan bildiri* (s.29-44). Y.T.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Matematik Bölümü Descartes Sempozyumu'na Sunulan Bildiri (11 Kasım 1996).

Hegel, G.W.F.(1896). *Lectures on the History of Philosophy*, (trans. by E. Haldane and F. Simson, Kegan Paul, Trench, Trübner & Co), vol. III., London. (1994). "A History of Philosophy" vol IV, *Modern Philosophy: From Descartes to Leibniz*, New York, Image Books.

Karakuş, G. (2021). Tarihyazıcılığı: Tarih Alanında Felsefi Hermenötik Nasıl Yapılır?", *İnsan ve Toplum Bilimleri Akademi Dergisi*, 1/2, 218-225.

Lacombe. (1943). *Olivier Descartes*. (Çev. M. Karasan). AÜ Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları.

Magee, B. (2008). *Büyük Filozoflar, Platon'dan Wittgenstein'a Batı Felsefesi* (2. Baskı). Paradigma Yayınları.

Timuçin, A. (2000). *Descartes Felsefesine Giriş*. (Genişletilmiş 4. Baskı). Bulut Yayınları.

Pascal, (1956). Blaise *Pascal's Pensees*. (introduction by T.S.Eliot, E. P .Dutton&Co., Inc.).
Weber, A. (1998). *Felsefe Tarihi*. (Çev. V. Eralp). Sosyal Yayınları.